

Terranyes,

records i vivències
d'un arnerol.

Kildo Carreté
conversa amb
Manuel Gil Roig

Autor:
Kildo Carreté.
Fotografies:
Roger Rovira.

Cal fer dues advertències al lector perquè no quedi sorprès. Primera: el massís del Port és ja actualment parc natural, amb règim especial de protecció; i segona: per aquest motiu, el projecte del parc eòlic a Terranyes ha estat desestimat.

Des de fa pocs anys, l'altiplà de Terranyes, al massís del Port, ha esdevingut notícia a causa de l'interès que ha motivat un rumor molt seriós: la possibilitat de muntar-hi un complex de generadors elèctrics moguts per energia eòlica. Els 800 km² del massís del Port són recorreguts per nombrosos excursionistes, escaladors i ciclistes d'arreu del País Valencià i de Catalunya. Al Port es troba ben sovint aquell itinerari ple d'incògnites, semblant a un trencaclosques, en què a cada instant apareixen dificultats imprevistes i senders gairebé perduts pel pas del temps, sense les petjades de cap ramat de xais. Els vells masos foren abandonats ja deu fer un munt de dècades. Primer, l'aparició del maquis al

Port; després, l'expulsió de la gent dels masos per l'establiment de la Reserva Nacional de Caça i també per les perspectives d'un millor nivell de vida a les poblacions de l'entorn del massís. El resultat ha estat la pèrdua de la majoria de senders, la desaparició de fonts i pouets i, per acabar, la impossibilitat total de cercar informació oral arreu del Port: topònims, horaris, contalles i històries viscudes per la gent que hi habitava. Al Port, ja no hi viu ningú.

*Refugi d'excursionistes
a l'altiplà de Terranyes,
construït per
l'Ajuntament d'Arnes,
on abans hi havia
hagut el mas Torrero.*

FOTO: KILDO CARRETE

Manuel Gil i Roig

L'altiplà de Terranyes, un parc natural en via d'especulació. Manuel Gil ens parla sobre la vida d'abans al planell.

Ben aviat aquests paratges seran declarats parc natural, un fet ben proper que, aparentment, ens garanteix la conservació i revaloració d'aquests indrets, on el bosc, el cingle i el barranc formen un conjunt singularment atractiu per a tota mena de persones enamorades dels espais naturals.

L'immens altiplà de Terranyes està inclòs dins la zona escollida com a parc natural, i també està previst de plantar a Terranyes el projectat parc eòlic, amb la xarxa d'accés corresponent. Per arribar-hi, caldria travessar tot el massís d'est a oest, a més de la xarxa elèctrica, aèria o soterrada. Tot plegat suma un cúmul de contradiccions en què s'encavalquen els interessos dels uns amb el desig dels altres de rebre un nou parc natural, el segon en extensió del nostre país i que reserva moltes perspectives de futur.

A l'espera dels fets i amb més esperança que temor, entrevistem el nostre personatge, un arnerol de 82 anys que ha viscut bona part de la seva llarga vida dalt de l'altiplà de Terranyes, a 1.170 m, a més de tres hores de camí d'Arnes, i amb més de 600 m de desnivell.

La punta Blanca, des de Terranyes.

Aquest home és en Manuel Gil i Roig; ell i la seva muller, la Teresa Bonet i Boldó, han conviscut un munt d'anys al Port d'Arnes suportant freds, pluges i molta solitud. En Manuel ens diu que, a Terranyes, s'hi esta-

ven a l'estiu, acomboiant un ramat de tres-centes ovelles que s'abeuraven en dues cisternes del mas del Torrero, de 2.000 i 4.000 litres de capacitat, just a prop del mas; quan l'aigua anava escassa es duia el ramat al barranc del Grevolar, o bé més amunt, a la font del Ginebre.

Parleu-nos del mas del Torrero...

El nostre mas del Torrero, ample i amb grans corralisses, va ser construït pel meu pare, ajudat pel meu germà gran, perquè jo sols tenia 14 anys. Per lligar les parets, de pedra plegada al voltant de l'obra, es feren uns quants forns de calç a un centenar de metres del mas; per cercar pedra de fer guix, calia davallar amb l'animal al mas de Miralles, a una hora de camí, carregant l'animal amb les sàrries ben curulles. Ja a dalt de l'obra feiem diversos forns de guix, que utilitzàvem per allisar parets i envans fets de canyissos. El Pimpoll i el Pi Ramut són testimonis dels viatges amunt i avall, camí de Terranyes. Dalt del pla i a prop del maset del Simonet, hi havia erols amb sauló, i el feiem servir mesclat amb calç per fer-ne morter.

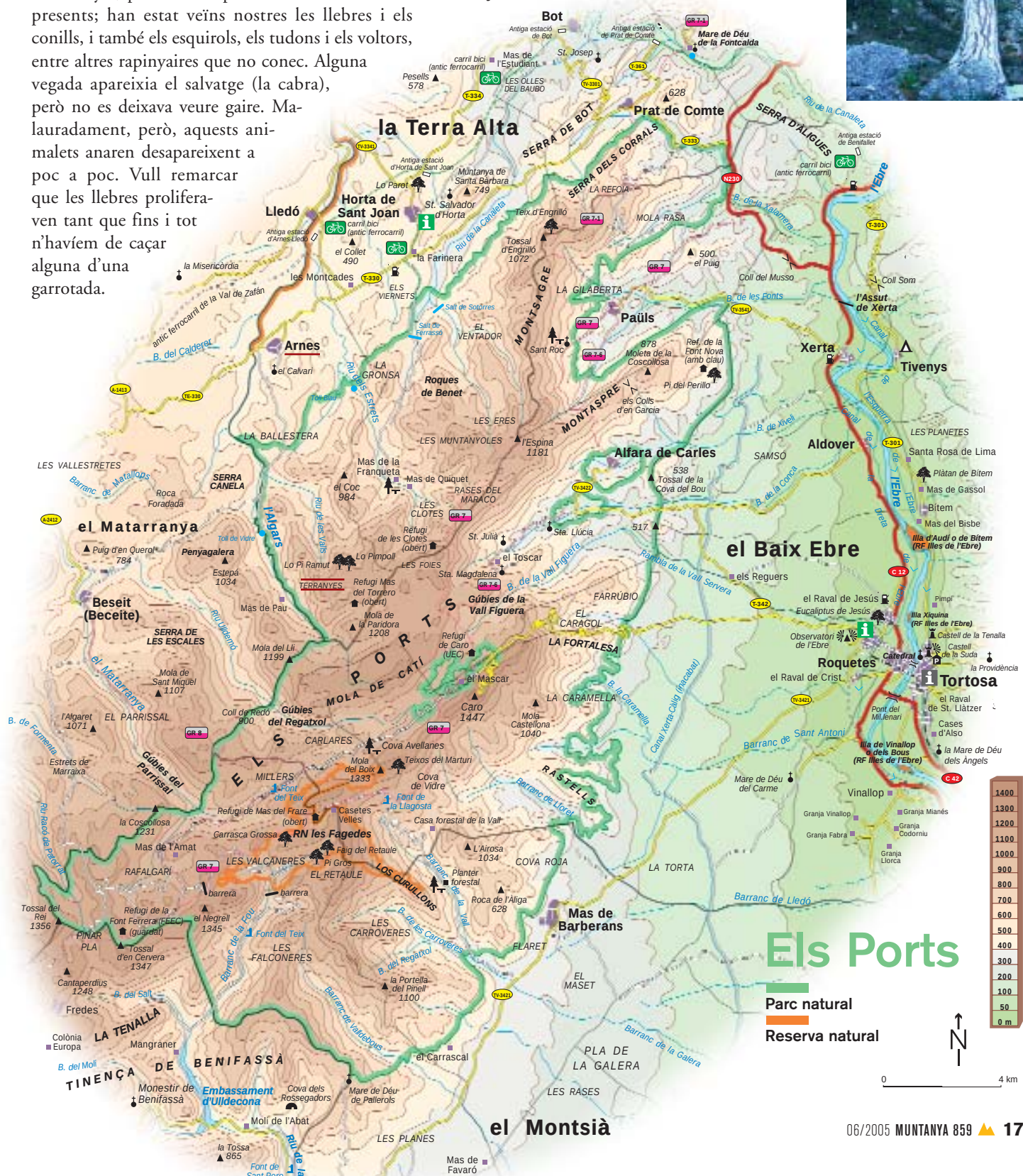
¿Com era la vida abans als plans de Terranyes?

Molt abans d'alçar el nostre mas, els plans de Terranyes a l'estiu estaven poblats amb molta gent d'Alfara i dels Reguers, que es dedicaven al conreu de patates per a llavor; també s'hi semblava molt blat, perquè ací dalt no existia la sequera, mercès a la humida garbinada que ens venia del mar. Aquest bé de déu de collites anà minvant en aparèixer el porc senglar, animal salvatge que arrasava la collita diàriament, com també el blat i les verdures de secà.

Els pagesos abandonaren Terranyes a poc a poc, els masets que s'estenien des de la punta de la Miranda fins a les Foies anaren afonant-se, i en quedà sols el mut testimoni dels marges i bancalets. El poblament temporal dels pagesos ha estat substituït pels ramats de bous, que han canviat el tipus de flora o l'han feta desaparèixer en alguns casos. Malgrat tot, sembla que Terranyes està retornant al seu estat primitiu.

¿Quina fauna s'hi podia trobar abans del senglar?

Abans de plantar-hi patates, el senglar no existia a Terranyes, però altres tipus de fauna hi eren ben presents; han estat veïns nostres les llebres i els conills, i també els esquiroles, els tudons i els voltors, entre altres rapinyaires que no conec. Algunes vegades apareixia el salvatge (la cabra), però no es deixava veure gaire. Malauradament, però, aquests animals anaren desapareixent a poc a poc. Vull remarcar que les llebres prolifera-ven tant que fins i tot n'havíem de caçar alguna d'una garrotada.

El riu d'Algars neix al vessant N del mont Caro, passa pel llogarret d'Algars, que li dóna el nom, i desemboca al Matarranya.

A la dreta: L'estat ruïnós del gran mas de les Valls palesa l'abandó dels masos ja fa un munt de dècades, els quals anaren afonant-se.

La cabra salvatge hispànica ha proliferat avui dia al Port; a Terranyes viu en ramats de 6 a 40 individus. Té el pelatge bru clar, el ventre blanquinós i les banyes llargues.

¿Com és de gran l'altiplà de Terranyes?

Perquè us feu una idea de l'extensió de l'altiplà de Terranyes: calia esmerçar dues hores ben alegretes per anar de la punta de la Miranda, damunt de la capçalera del riu d'Algars, fins a la tosseta Blanca, a l'extrem nord, i del mas del Torrero a les Foies, hi havia una hora ben arregladeta. Ací es pot contemplar el delta de l'Ebre, els plans de Tortosa i, per damunt de tot, el rei del Port: el Caro.

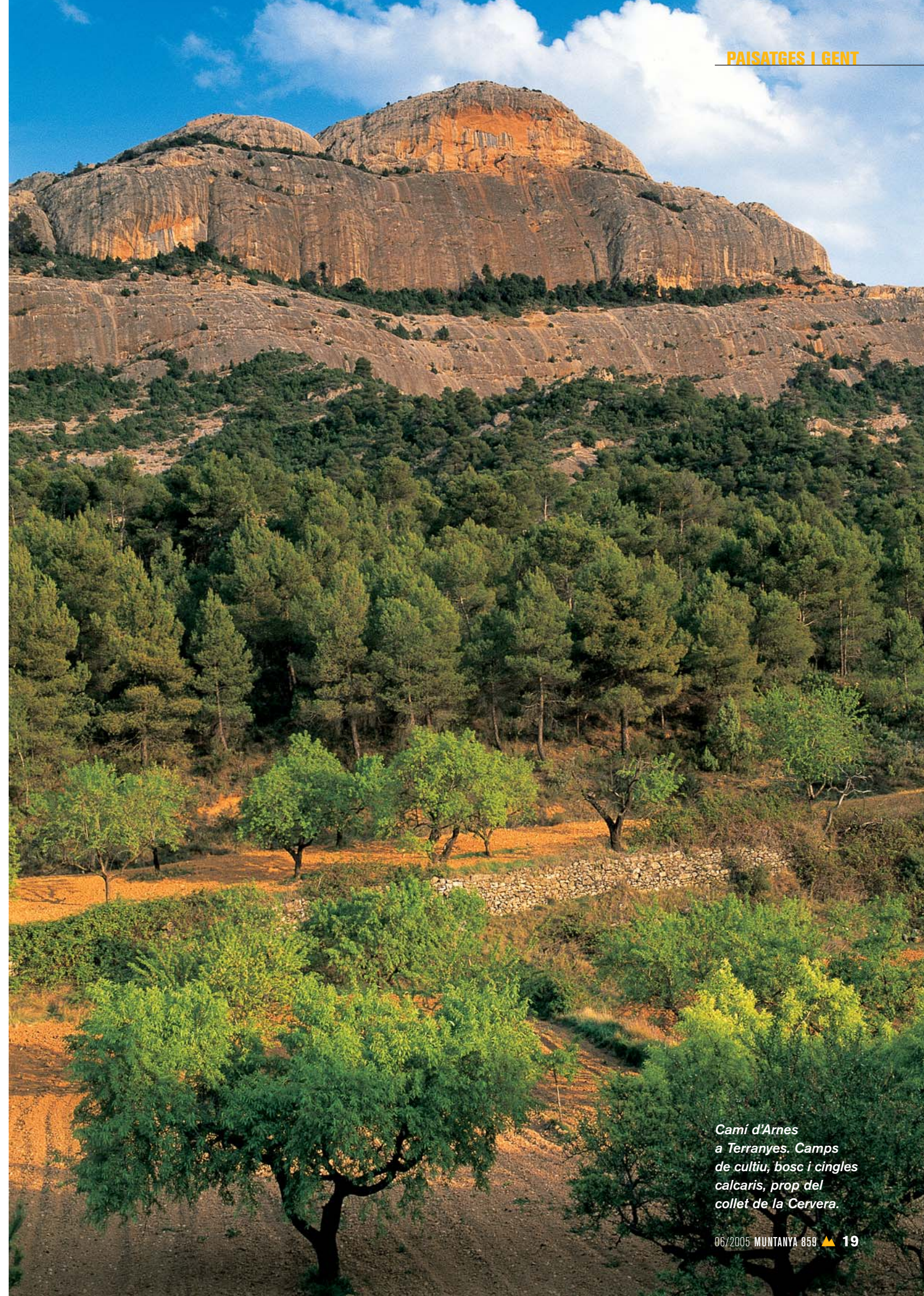
¿Oi que hi collíeu hortalisses de l'hort?

Encara recordo el bé de déu de verdures de secà que collíem: cols gegantines i molt gustoses, tomàquets i pebrots, bajoques i cigrons, blat i patates. I també les pomes i cireres que collíem per la festa major d'Arnes, el 22 de juliol.

Descriuiu-nos el camí de Terranyes, un sender per a animals de bast.

A cavall de l'animal sortíem del poble pel camí del Port, per la teuleria de l'oncle Pep, coll i mas de la Creu, collet de la Cervera i mas de Colet, per fer cap al riu de les Valls; riu amunt, el mas de Botzut, a la dreta del riu, i més enllà, sense arribar-hi, el gran mas de les Valls; torçant a la dreta per l'ombria

del Coniller, la Cervera i, sempre pujant, el Tormo de la Ponça, una agulla al mig del camí; després l'estret de l'Home, al barranquet, amb molt mala petja, fins a arribar a una cruïlla de camins: el de la dreta, poc trepitjat, mena a la font del Xirigot; el nostre, per a animals de bast i molt freqüentat, s'enfilava per l'esquerra per terreny bla, per les Tosques, el maset d'en Minguet i, al capdamunt, el mas i coll de Miralles, on ara passa una bona pista forestal que mor al proper coll de Montfort. Sempre amunt, ben aviat hi ha el Pimpoll, seguit del Pi Ramut, el pas del Cargol i la miranda del Balconet, l'era del Ramonet; ja dalt de tot de la costa feiem cap a la nevera de Grau, on a l'hivern s'emmagatzemava la neu, atapeint-la amb palla per baixar-la a Arnes. Ací també s'emmagatzemaven patates. Era un pou molt i molt gran i fondo, i els pastors hi abocaven els animals malalts o morts. Ben aviat apareixien els voltors de qui sap on per atipar-se; amb el pap ben ple els costava molt alçar el vol, i a la fi ho aconseguïen volant en espiral fins al forat del cim del pou, a cel obert. Aquest pou era de can Grau i aquest erol sempre ha estat un racó molt ufanós. Ací s'entra al pla de Terranyes, que rep el nom de lloma de Grau (avui en diuen la Grassada), i d'ací mateix surt una sendereta que mena a la tosseta Rasa i també a la punta Blanca, més propera.

Camí d'Arnes a Terranyes. Camps de cultiu, bosc i cingles calcaris, prop del collet de la Cervera.

És un paratge molt salvatge, atapeït de pins negres i boixeres, on els temuts escurçons solen aparèixer entre rovellons, sàlvies i espígols

I arribàveu al vostre mas del Torrero...

Tot planet, el nostre camí ens conduïa fins al nostre mas, que no es pot veure fins que s'hi està ben a prop. El nostre tros o propietat partionava amb els masos de Parrai, Simonet, Baio, del Buc, i una finca que era del Don d'Arnes. La nostra finca arribava fins al serrat dels Anoers, que prenia aquest nom, de cara a les Foies.

Parleu-nos de la vall Negra.

Baixant de cara al riu d'Algars hi ha la desconeguda vall Negra, penjada a mig cingle, entre el riu i Terranyes. És un paratge molt salvatge, atapeït de pins negres i boixeres, on els temuts escurçons solen aparèixer entre rovellons, sàlvies i espígols. Ací vénen a morir els salvatges vells o malalts. Respecteu aquests indrets, per

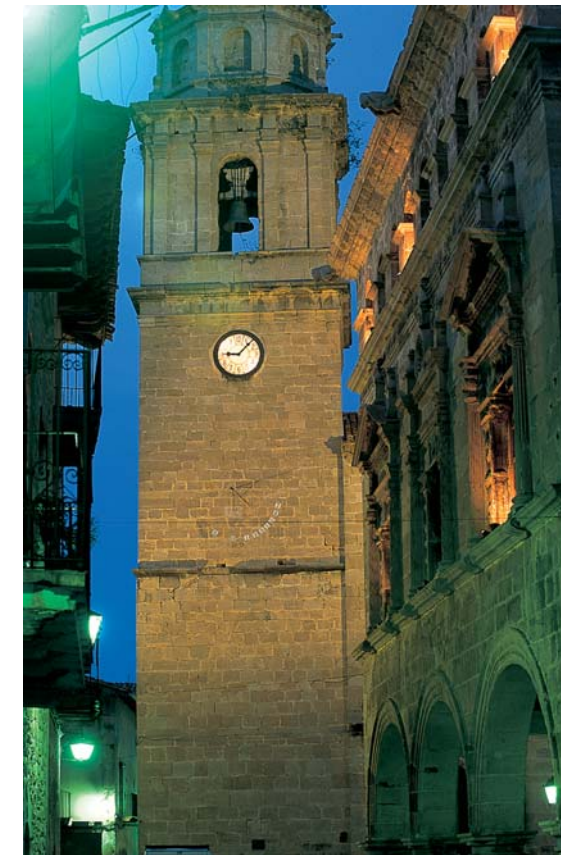
favor. Heu de saber que la vall Negra no té cap eixida cap avall, que vagi a buscar el riu d'Algars. Cal anar-hi per la font de Casserres, ja al terme d'Alfara, on hi ha un senderet que davalla al llit del riu sense cap dificultat.

També hi ha avencs...

Per acabar us diré que per anar als avencs de l'entorn cal anar a les cadolles de Tall Cremat, distants uns 300 m; s'hi va fàcilment des del cim de la punta de la Miranda, en vint minuts, per un terreny de bona petja.

Ens heu descrit la vida a Terranyes. ¿Què hi voldríeu afegir encara?

Us he descrit breument unes pinzellades de la nostra vida quotidiana dalt de Terranyes, durant els mesos de bon estar i quan la faena ho exigia. Malgrat que no ho pareixi, mai no estàvem sols, perquè, a més del

Detall del bonic campanar de la torre de l'església de Santa Magdalena, bastida el 1693. Al costat es veu la façana de la casa de la vila, de construcció renaixentista, amb arcades de mig punt a la planta i bells finestrals al primer pis.

La vila d'Arnes (Terra Alta) es troba en un turó prop del riu d'Algars. La part sud del terme forma part del massís muntanyós dels Ports de Beseit. La població té vestigis del seu passat templer i hospitaler, i cases antigues.

ramat de xais i cabres amb els gossets, ens acompanyaven les llebres, els conillets, els esquirols, les perdius, els tudons i un munt d'aus rapinyaires. Aquest petit paradís encara subsisteix, però molt degradat, ja que hi arriba una pista forestal que, a més d'endur-se molts pins de Terranyes, permet l'arribada de motos i turistes que ho malmeten tot. En el lloc del nostre mas, l'Ajuntament d'Arnes hi ha edificat un bonic refugi per a excursionistes, i cal pujar-hi des de Tortosa. Els d'Arnes encara hi pugem a peu.

Espero que aquest bonic racó del nostre Port torni a ésser el Port de mig segle reulat, amb la protecció d'aquest paratge com a parc natural que és.

Aquest article va ser enviat per Kildo Carreté el maig del 2001.

Per un d'aquells misteris que de vegades passen, es va traspassar; tot just ara l'hem recuperat i, pel seu interès, ens ha semblat oportú de publicar-lo.
N. de la R.

El riuet de les Valls, camí de Terranyes, havent passat el collet de la Cervera.